

ואחר כך אכל, ולא סיים את היום בתענית — אין זה עינוי, ובודאי אינה נחשבת תענית. ובאופן כזה, אם אכל קודם חצות — אין בכך כלום, ולא עבר על קבלתו.

אמר ליה אביי: אם קיבל עליו להתענות רק עד חצי היום, ובסופו של דבר התענה כל היום, **הא פשיטא שתענית מעלייתא היא** [הרי בודאי שתענית מעולה היא (700)], ואין צריך להשמיענו דבר זה!

אלא ודאי שתענית לשעות היינו שמתענה עד חצי היום.

אלא אומר אביי: מה שצריך לחדש שתענית

“והייתם נקיים מה’ ומישראל” (697). דהיינו, שאדם צריך לדאוג שיהיה נקי מחשד לא רק כלפי הקדוש ברוך הוא, היודע צפונות לב, אלא אף מישראל. ולכן עליו לעשות הכל כדי שלא יהיה חשש כל שהוא שיחשדוהו שנוהג שלא כשורה (698).

אמר רב חסדא: הא דאמרת [מה שאמרנו] שמתענין לשעות, והוא דווקא באופן שאמנם לא קיבל עליו תענית לכל היום מבעוד יום, אלא רק לחלק מהיום. אבל בסופו של דבר, נמלך לא טעם כלום (699) כל היום כולו, עד הערב.

אבל אם התחיל להתענות עד חצי היום,

698. כפי שמצינו אצל שמואל, שאמר [שמואל א, יב, ג]: “הנני ענו כי נגד ה’ ונגד משיחו, את שור מי לקחתי, וחמור מי לקחתי, ואת מי עשקתי, את מי רצותי”.

699. כאן משמע שדווקא שלא טעם כל דבר, ואפילו מים, הרי זו תענית שעות.

אבל בירושלמי [נדרים פרק ח’ הלכה א’] מצינו: “מילתיה דרבי יונה אמר מתענין שעות רבי יונה הוה בצור ושמע דדמך בריה דרבי יוסי אף על גב דאכל גובנה ושתא מיא אסקיה צום כל ההוא יומא מילתיה דרב אמר מתענין שעות” [פירושו: רבי יונה אמר שמתענין לשעות. רבי יונה היה בעיר צור, ושמע שנפטר בנו של רבי יוסי. אף שכבר אכל רבי יונה באותו היום גבינה, ושתה מים, סיים את כל המשך היום בתענית. וגם רב אמר שמתענין שעות].

700. ואפילו תפילת תענית נמי מתפלל בתענית כזו. רש”י.

עוד הביאו, שיש מפרשים ש”אימרא” כמו עמרא, דהיינו, צמר. והיינו, לפי שבגדי כהונה היו כלאים, אומרת הגמרא שבאותו בגד ששימש בו משה — לא היו כלאים. שהרי רק בבגדי כהונה הותר כלאים, ולא בשאר בגדים.

וכתב החשק שלמה [במסכת עבודה זרה] ששאל לבעל הנודע ביהודה, הרי גם בבגדי כהונה לא היה כלאים בכתנות, רק באבנט! ותירץ לו, כיון שלכהן גדול היה בגד אחד של כלאים, האבנט, היינו סוברים שמה, שלא לבש אלא בגד אחד, היה זה של כלאים, לכן אומרת הגמרא שלא היה בו כלאים.

697. כעין זה מצאנו בירושלמי במסכת שקלים [פרק ב]: “אין התורם [את הלשכה] נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילה ולא בקמיע, שמא יעני, ויאמרו מעון הלישכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר. שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום. שנאמר: והייתם נקיים מה’ ומישראל. ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם”.

שלא התענה עד סוף היום, אלא אכל כבר קודם לכן — לא שמיה תענית.

מיתיבי מהמשנה להלן, ששינו: **אנשי משמר**, הכהנים העובדים בבית המקדש, **מתעניין** עם הציבור — ולא משלימין את תעניתן, משום שהם עסוקין בעבודה, ואינם יכולים להשלים ולהתענות כל היום.

הרי שהמתענה ולא שקעה עליו חמה, נחשבת תעניתו תענית!

דוחה הגמרא את הקושיה: באמת אם לא

שעות נחשבת תענית, אף שבאמת התענה כל היום, **לא צריכא** [אין הדבר נצרך] אלא באופן דמתחילה לא נתכוין כלל להתענות היום, אלא שבאה לו טירדה, ולא אכל עד חצי היום. וכשהגיע חצי היום **אימלך אימלוכי** [נמלך בדעתו] ואמר, הואיל והתעניתי עד חצי היום, אתענה כבר כל היום. והחידוש הוא, שאף שלא נתכוין כלל מתחילה לתענית, בכל זאת הרי זו נחשבת תענית⁽⁷⁰¹⁾.

ועוד אמר רב חסדא: כל תענית, שלא התענה עד ששקעה עליו חמה⁽⁷⁰²⁾, כלומר,

השקיעה, מכל מקום מתחיל מזמן זה בין השמשות — עד צאת הכוכבים, והוא פרק זמן של הליכת שלושת רבעי מיל, ואם כן, על כרחך ששקיעת החמה אינה צאת הכוכבים! וכתב, שנראה שלא נתכוין הרא"ש לומר דווקא צאת הכוכבים, ובאמת עיקר כוונתו על סוף שקיעה. רק משום שמספק מחמירין להתענות עד צאת הכוכבים — נקט צאת הכוכבים.

ובעיקר הדין כתבו המרדכי והגהות מיימוניות [הובאו דבריהם בבית יוסף ובמגן אברהם בסימן תקס"ב], שאסור לאכול עד צה"כ. ומשמע שהם סוברים, שאף שספיקא דרבנן לקולא, מכל מקום היינו דווקא לגבי תחילת התענית. אבל לגבי סיום התענית, אנו אומרים שלא הותר מספק האיסור שהיה עד עתה.

אבל הרמב"ן כתב [בענין אבילות ישנה]: בתענית יחיד דבין השמשות שלו מותר, כיון שהחמה שוקעת, כבר נכנס בתוספת שבת כו'. משמע שהוא סובר שמותר לו לאכול לאחר השקיעה. ועיין שם בשפת אמת שהאריך בזה לדינא.

701. הקשה הקרן אורה, אם כן, למה הגמרא לעיל [יא ב] קוראת לאדם שלן בתעניתו "תענית שעות", ממה נפשך: אם אכל אחר כך, אין זו תענית שעות. ואם לא אכל, הרי זו תענית מעליא. אלא אם כן נחלק בין תענית לילה לתענית יום. דהיינו, שתענית לילה נחשבת תענית שעות.

702. כך פירש רש"י. ומשמע מדבריו, שאין צריך להמתין עד צאת הכוכבים. אבל הרא"ש כתב, שצריך להמתין עד צאת הכוכבים.

ובתוספות במסכת עבודה זרה [לד א, ד"ה מתעניין] כתבו: ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאת הכוכבים, אף על גב דכל תענית שלא שקעה עליו חמה אינה תענית, ומשמע דבשקיעת החמה סגי, והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים, משום דלא מחתינן נפשין לספיקא. משמע דחומרא בעלמא היא.

והשפת אמת הביא את דברי הרא"ש והפוסקים, שכוונת הגמרא היא לצאת הכוכבים. והקשה, הרי אפילו לשיטת רבינו תם, שכשאנו אומרים "משקיעת החמה" הכוונה היא לסוף

מה שאין כן בשאר בני אדם המתנדבים ומביאים עצים לצורך המערכה⁽⁷⁰⁴⁾. שאם יש כבר עצים אחרים, מדליקין קודם כל בהם, ולא בעצים החדשים שהביאו עתה המתנדבים.

המשיך רבי אליעזר ברבי צדוק וסיפר:

ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת. והיות ואין מתענים בשבת, **דחינהו** [דחינו אותו, את צום תשעה באב] **לאחר השבת,** ליום ראשון, שהוא עשרה באב. **והתענינו בו,** ביום ראשון, תענית תשעה באב — **ולא השלמנוהו** [לא השלמנו את התענית עד הערב]⁽⁷⁰⁵⁾, **מפני שיום עשרה באב — יום טוב שלנו הוא**⁽⁷⁰⁶⁾.

הרי שתענית שלא השלימוה, אלא התענו רק מספר שעות — נחשבת תענית!

דוחה הגמרא: **התם נמי** [אף שם, באותו

התענה עד סוף היום, אין זה נחשב תענית. ומה ששינונו **התם** [שם] שאנשי משמר היו מתענין ולא משלימין — **לצעורי נפשיה בעלמא הוא** [רק כדי לצער עצמם עם הציבור עשו כן], ולא כדי שתיחשב להם תענית.

והיות ואין תעניתם נחשבת תענית, אינם מתפללים תפלת "עננו", ויכולים להפסיק תעניתם בכל זמן שירצו.

תא שמע: דאמר רבי אליעזר ברבי צדוק: אני מבני בניו של סנאה⁽⁷⁰³⁾ **בן בנימין** [משבט בנימין].

ובעשרה באב — יום טוב שלהם [של אותה משפחה. משפחת סנאה] היה. שמשום מעשה שהיה [מובא להלן כו א], קבעו להם חכמים יום זה להתנדב ולהביא עצים לדורות, ולהדליק בהם את המערכה שעל גבי המזבח, אף שיש כבר בבית המקדש עצים אחרים לצורך מערכה.

703. כך גורסים התוספות במסכת עירובין [מא א, ד"ה מבני], כפי שמצינו בספר עזרא [ולא כגירסא שלפנינו "סנאב"].

704. בענין קרבן עצים שנינו במסכת מנחות [קו ב]: המתנדב עצים לא יפחות משני גזירין. והגמרא מביאה: רבי אומר: עצים — קרבן הם. טעונים מלח וטעונים הגשה [בקרן דרומית מזרחית, כמו מנחה]. אמר רב: ולדברי רבי טעונים קמיצה [היינו שמרסקן לעצים דקים עד שנוטל מהם מלא קומצו]. אמר רב פפא: עצים טעונים עצים [היינו שאם אדם התנדב עצים, טעונים להסיקם בעצי קודש כשאר קרבנות].

705. כתב הטור [אורח חיים סימן תקנ"ט]:

מעשה שחל תשעה באב בשבת, ונדחה לאחר השבת, והיה רבינו יעב"ץ בעל ברית, והתפלל מנחה בעוד היום גדול, ולא השלים תעניתו, לפי שיום טוב שלו היה. והביא ראיה מהגמרא דהכא. והכי נמי איתא בשולחן ערוך [סימן תקנ"ט סעיף ט'], עיין שם ובמגן אברהם. ועיין **בחתם סופר** [או"ח סימן קנ"ז] שהאריך בענין זה.

706. הקשה הגבורת ארי, הרי קרבן עצים אינו אלא מדרבנן, והיאך הוא דוחה תענית ט' באב שהיא מדברי קבלה, והגמרא במסכת ראש השנה [יח ב] מחשיבה את התענית כדברי תורה לענין איסור לפנייהם ואחרייהם, שאין צריכין חיזוק כמו דינים מדרבנן? עיין שם מה שכתב בזה.

ואין בנדרו כלום.

אמר שמואל: כל תענית (709) שלא קיבל עליו מבעוד יום — לאו שמיה תענית [אינה נחשבת תענית] (710).

שואלת הגמרא: ואי יתיב, מאי [ואם ישב בתענית אף שלא קיבל עליו מבעוד יום, האם יש בכך חשיבות ומעלה כל שהיא, או לא?] (711)

אמר רבה בר שילא: אדם זה, שהתענה בלי שקיבל עליו את התענית, דמי למפוחא דמליא זיקא [הרי הוא דומה למפוח מלא רוח]. שבחינם מילא עצמו רוח ולא אכל, כי אין בכך כל תועלת.

עתה דנה הגמרא בענין קבלת תענית.

אימת מקביל ליה [מתי צריך לקבל עליו התענית מבעוד יום]?

מעשה] " מה שהתענו, לצעורי נפשיה בעלמא הוא [רק כדי לצער עצמם עם הציבור (707)]. אבל באמת אין תענית זו נחשבת תענית גמורה.

תא שמע, דאמר רבי יוחנן [לפעמים היה רבי יוחנן אומר]: אהא [אהיה] בתענית, עד שאבוא לביתי! וכשהיה מגיע לביתו, אף שלא היה זה בסוף היום, אלא לאחר כמה שעות — היה אוכל. הרי שקרא רבי יוחנן לתענית שלא השלימה — "תענית"!

דוחה הגמרא: התם [שם], מה שקיבל עליו תענית, לא לשם תענית חובה קיבל, אלא כדי לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד [להשמיט עצמו מאנשי בית הנשיא עשה]. שהם היו מזמינים ומטריחים אותו לאכול עמם, והוא לא היה רוצה. לכן היה אומר להם שהוא בתענית, ואסור באכילה.

אבל באמת לא נתכוון לקבל עליו תענית כלל, ואם היה רוצה — היה אוכל מיד (708),

בתענית יום שלם, או גם בתענית שעות. הר"ן והרמב"ן והמאירי סוברים שדווקא בתענית יום שלם צריך לקבל מבעוד יום. אבל בתענית שעות — יכול לקבל באותו יום עצמו. אבל הרא"ש סובר, שכל תענית, גם של שעות, צריכה קבלה מבעוד יום, בתפילת המנחה. וכן כתבו התוספות.

710. שנאמר [יואל א יד] "קדשו צום". משמע שצריך לקדש ולקבל עליו את הצום. רי"ף.

711. הקשו המפרשים, מה שואלת הגמרא, הרי שמואל אמר בפירוש שתענית בלא קבלה מראש — אינה נחשבת תענית. אם כן, מה עוד יש לדון על אופן שהתענה בלא קבלה?

707. ועשו זאת מרצונם, ולא בתורת חובה, כפי שכתב רבינו חננאל: "התם אינה תענית, אלא רצו להצטער בצער ציבור, ולא משום דתורת דין תענית עליהם".

708. כך כתב רש"י. אמנם יש לעיין בזה, למה לא נפרש כפשוטו, שאכן התכוון לקבל עליו לא לאכול עד שיבוא לביתו, ובאופן כזה, כשיזמינוהו ויאמר שהוא בתענית, יהא דובר אמת? לעומת זאת, לפי מה שכתב רש"י, שיכול לאכול מיד, קיבל עליו תענית רק למראית עין. ואם כן, כשיאמר לבי נשיאה שהוא בתענית, לא יהא דובר אמת.

709. נחלקו הראשונים, האם דין זה הוא דווקא

רב אמר: צריך לקבל את התענית בזמן המנחה [בזמן הראוי לתפילת המנחה]⁽⁷¹²⁾. דהיינו, מתשע שעות ומחצה ולמעלה⁽⁷¹³⁾ [הוא הזמן של תפילת "מנחה קטנה"].

אבל אין צריך לקבל את התענית דווקא בתפילה עצמה, אלא אפילו כאשר הוא עומד בשוק ועוסק בעיסוקיו, מפסיק לרגע ואומר: "הריני בתענית למחר".

ושמואל אמר: צריך לקבל עליו את התענית

דווקא בתוך תפילת המנחה⁽⁷¹⁴⁾. ובאיזה מקום בתפילה מקבל עליו את תענית?

כשאומר דברי ריצוי ותחנונים שבסוף התפילה⁽⁷¹⁵⁾, מוסיף ואומר: "הריני בתענית למחר"⁽⁷¹⁶⁾.

אמר רב יוסף: כוותיה דשמואל [כדברי שמואל], שאמר שצריך לקבל את התענית

אח"כ כל זמן שהוא עדיין יום [עייני משנה ברורה תקס"ב סק"ז].

715. כך כתב כאן רש"י. וכן כתבו עוד ראשונים, שאומר קודם שיאמר "אלקי נצור": "רצני אלוקי וקבלני בתעניתי שאשב למחר". אמנם ישנם ראשונים שסוברים שמקבל ב"שומע תפילה" [רבינו חננאל, ריטב"א, נמוקי יוסף ועוד]. ובשו"ע [סימן תקס"ב סעיף ו'] פסק, שמקבלו ב"שומע תפילה" [שהרי מותר לשאול צרכיו ב"שומע תפילה". משנה ברורה], או לאחר שסיים תפילתו, קודם שיעקור רגליו. והרמ"א שם כתב, שטוב יותר לקבלו אחר תפילה מאשר בשעת התפילה [ב"שומע תפילה"], כדי שלא להפסיק תפילתו.

716. כך כתב רש"י. ובשו"ע כתב שאומר בלשון זו: "הריני בתענית יחיד מחר. יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת" [וכך היא לשון רבינו חננאל: "מחר אהיה בתענית, יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת"].

עוד כתב שם, שאף אם לא הוציא בפיו, מכל מקום אם הרהר בלבו שהוא מקבל תענית למחר — הרי זו קבלה [ודווקא בזמן הראוי לתפילת המנחה, כפי שנתבאר לעיל].

וביאר המשנה ברורה, שאף שגבי שבועה ונדר, אין האיסור חל עד שיוציא בשפתיו, מכל

712. בפשטות משמע שגם לשיטה זו, צריך לקבל את התענית דווקא בזמן הראוי לתפילת מנחה. ורבינו חננאל כתב: "משעה שיתכוין לתפילת המנחה, ואפילו מתעסק במלאכתו".

אבל הר"ן כתב, שכוונת רב לומר, שאין צריך לקבל דווקא בתפילת המנחה. אלא, כל שהקדים הקבלה בתענית — דיו, ואפילו קבלו עליו שני ימים קודם התענית — הרי זו קבלה. ולעומת זאת שיטת שמואל, שצריך לקבל דווקא בתפילת המנחה, משום שצריך שתהיה הקבלה סמוכה לתענית.

713. כך כתב רבינו גרשום. והיינו, תשע וחצי שעות זמניות מזריחת החמה.

714. והטעם, משום שצריך שתהא הקבלה סמוך לזמן תחילת התענית. וכתבו הפוסקים, שלכתחלה יותר טוב שיהיה במנחה קטנה, שהוא בט' שעות ומחצה, ולא קודם. ובדיעבד — מועיל אף במנחה גדולה. אבל אם קיבל עליו קודם לכן, אין קבלתו קבלה כלל. והסכימו האחרונים, שמכל מקום מחוייב להתענות מדין נדר. ולגבי תפילת עננו כתבו הפוסקים, שיחיד יכול לאמרה אף באופן זה, אבל הש"ץ לא יאמרנה [עייני משנה ברורה סימן תקס"ג סק"ג]. וכתבו האחרונים, שבדיעבד, אם לא קיבל עליו את התענית בתפילת המנחה, יכול לקבלו

בתפילת המנחה, **מפתכרא** [מסתבר].

ועתה צריך לבאר, מה הכוונה "ייסר".

מאי לאו, האם אין הכוונה לומר, **שייפר עצמו בצלו?** כלומר, שהמילה "ייסר" – היינו "יאסור", שיאסור עצמו בתפילה⁽⁷¹⁹⁾, בקבלת תענית בתפילת המנחה, ואז דוחה התענית את אותם ימים טובים?

מוכח, שרק קבלת תענית בתפילה מועילה. ואם לא קיבל את התענית באופן זה, לא עשה ולא כלום!

דכתיב (717) **במגילת תענית**, לאחר שהוזכרו תאריכים שונים שבהם אירעו מאורעות טובים לישראל, ולכן אין להתענות בהם: "אלין יומיא דלא להתענאה בהון" [אלו הימים שאין להתענות בהם]: להן⁽⁷¹⁸⁾ **כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר** [כל אדם שהביא עליו תעניות מקודם לימים טובים אלו, כגון שקיבל עליו להתענות עשרה או עשרים ימי תענית, ובתוך אותם ימים הגיעו אותם ימים טובים שאין להתענות בהם – "ייסר"].

דבשלמא למאן דאמר "ייסר", זהו החידוש, שצריך לקבל עליו את התענית סמוך לתחילת התענית. אבל למאן דאמר "יאסור", מאי אתא לאשמועינן, הרי הוא כבר אסור ועומד משעת קבלתו, שהיתה כבר יום או יומיים קודם לכן? ומבאר הגמרא שבא להשמיענו, שאם נדרו קודם לגזרתנו, יבטל נדרו את גזרתנו. כלומר, שהוא עומד באיסורו שאסר עליו בתחילה, לפי שאין כח בגזרתנו הבאה לאחר מכן להפקיעו וכו'. עיין שם.

ורבינו גרשום כתב: מאי לאו ייסר עצמו בצלו, כלומר, שייסר עצמו בתענית ממה שקבל עליו בתפילת המנחה. ועיין שם מה שכתב עוד בביאור הסוגיא.

ובספר משמרת כהונה כתב, שלפי מי שאומר שצריך לקבל במנחה, היינו אפילו עשרה ימים קודם, ולא דווקא בתפילה. ואילו למאן דאמר שבתפילה, אפילו אם קיבל עליו קודם, צריך לחזור ולקבל בתפילה הסמוכה לתענית. ולכן, כיון שסברנו ש"ייסר" לשון תפילה הוא, משמע שצריך לקבל קבלה אחרת אף שהיה עליו כבר מקודם לכן, ועל כרחך הטעם משום שצריך לקבל בתפילה הסמוכה לתענית, וקשה על

מקום תענית דומה לנדר של צדקה, שמועיל כשגמר בלבו. ובשם הט"ז הביא, כיון שעל ידי התענית נתמעט חלבו ודמו, חשוב כקרבן. ובקרבן נאמר: "כל נדיב לב עולות".

717. מה שנקטה הגמרא לשון "דכתיב", אף שאין מביאין מקרא, אלא ברייתא דמגילת תענית, היינו משום שמגילת תענית נכתבה לבד, לזכרון נסים, ולא עם שאר משניות. רש"י.

718. ביאור המילה "להן" – רק. שפת הים.

719. צריך לבאר איך משמע מהמילה "ייסר" שדווקא בתפילה ולא בזמן המנחה סתם.

והר"ן לשיטתו מבאר, שכך היא הכוונה, כל מי שקבל עליו תענית קודם שגזרו ימים טובים הללו הכתובים במגילת תענית – ייסר. כלומר, שיאסור עצמו בו, ויקבלנו בתפילת מנחה, ויתענה כמו שקיבל עליו. משמע שצריך דווקא קבלה הסמוכה לתענית. שאם לא כן, מהו לשון "ייסר", שצריך לאסור עצמו עתה, הרי הוא כבר אסור ועומד מקודם לכן! ובהמשך דברי הגמרא "למאן דאמר ייסר – מאי היא" ביאר,

"כל איניש דייטי עלוהי מקדמת דנא יאסר".

כיצד?

יחיד שקיבל עליו להתענות בימי שני וחמישי של כל השנה כולה, ואירעו בו ימים טובים הכתובין במגילת תענית, כך הוא הדין:

אם נדרו קודם לגזרתנו, דהיינו, שנדר את נדרו לפני שגזרו ותקנו חכמים את אותם ימים טובים, שלא להתענות בהם (721) — יבטיל [יבטל] נדרו את גזרתנו, וימשיך את תעניותיו אף באותם ימים טובים.

ואם גזרתנו קודמת לנדרו, דהיינו, שנדר את נדרו אחרי שכבר גזרו ותקנו חכמים את אותם ימים טובים, אזי הדין הוא שאף שנדר את נדרו קודם שחלו אותם ימים טובים — תבטל גזרתנו את נדרו, ולא יתענה באותם ימים טובים (722).

תנו רבנן: אדם שקיבל עליו להתענות תענית

דוחה הגמרא: לא. הכוונה במילה "ייסר" היא מלשון "ייאָסר", שיאָסר עצמו. דהיינו, שאם קיבל עליו תענית קודם לאותם ימים טובים, הרי הוא נאסר באכילה, ותעניתו דוחה את אותם ימים טובים.

פליגי בה [נחלקו בדבר זה] רבי חייא ורבי שמעון ברבי.

חד אמר [אחד אומר], שצריך לשנות במגילת תענית "ייסר".

וחד אמר, שצריך לשנות שם "יאסר".

שואלת הגמרא: בשלמא למאן דאמר ייסר, היינו כדאמרין [כפי שאמרנו], שצריך לאסור איסר על עצמו בתפילת המנחה, ורק אז חלה עליו התענית.

אלא למאן דאמר יאסר — מאי היא [למה הכוונה, מה הוא סובר]? (720)

מבאר הגמרא: כדתניא במגילת תענית:

וכשקיבל עליו תענית לא ידע באיזה יום יארעו ימים טובים אלו. אבל אם קדמה גזרתנו לנדרו, כלומר, שקבעו חכמים את אותם ימים טובים קודם שקיבל עליו תענית, וכשקיבל כבר ידע באיזה יום יארע ימים טובים, ואף על פי כן קבל עליו, אזי ידחה נדרו, ולא יתענה בימים טובים אלו.

ובגליון הש"ס הביא, שבספר כל בו הביא יש מפרשים, שכך כוונת הגמרא: אם אותם ימי שני וחמישי שחל נדרו עליהם — קדמו לימים שאסור להתענות בהם, חל נדרו עליהם מטעם כולל. עיין שם.

722. יש מהראשונים שכתבו, שאף שנדרים חלים על דבר מצוה כפי שהם חלים על דבר

הסובר שצריך לקבל במנחה! ומתרצת הגמרא, שאין הכוונה לקבלה בתפילה, אלא שייאסר ממילא, ואין צריך קבלה.

720. קושיית הגמרא צריכה ביאור. וכתב הקרן אורה, שבאמת לפי רש"י אין זו קושיה, אלא שרוצה להביא ראיה מברייתא מפורשת ששנינו בה ייאסר ממילא כל דיתי עליה מקדמת דנא.

721. כך פירשו רש"י ועוד ראשונים.

עוד כתב רבינו גרשום [משום אב ב"ד שבירונ] לבאר: אם נדרו קודם לגזרתנו, היינו קודם שקבעו בית דין את החודש שבו אותם ימים טובים [ולפי זה "גזרתנו" היינו קביעת החודש], אזי תדחה גזרתנו מפני נדרו, הואיל

אמר אביי: לא שנו שיכול לאכול בלילה שלפני תעניתו עד עלות השחר או עד קרות הגבר [כל אחד כשיטתו] אלא באופן שלא גמר פעודתו עד סמוך לאותו זמן.

אבל אם גמר פעודתו קודם לכן - לדברי

למחר⁽⁷²³⁾, עד מתי אוכל ושותה בלילה שקודם התענית? — עד שיעלה עמוד השחר, (724) (725) דברי רבי.

רבי אליעזר בר שמעון אומר: עד קרות הגבר [עד שקורא התרנגול]⁽⁷²⁶⁾ בפעם הראשונה⁽⁷²⁷⁾.

חמד] כתב, שהרב בית מלך מגיה: "ואפילו בתענית צבור".

724. בירושלמי [הלכה ד'] מצינו: עד שיאיר המזרח. ואינם אותו זמן, כפי שמצינו בגמרא במסכת סוכה [כט א, עיין שם וברש"י ד"ה תרתין]. וכן מצינו בילקוט שמעוני [פרשת וירא, רמז פד], שבין עלות השחר לזמן שהאיר המזרח — זמן הילוך ד' מילין. ובין "האיר המזרח" להנץ החמה — גם כן שיעור הילוך ד' מילין. ועיין בשו"ע [סימן פ"ט סעיף א'] ובמשנה ברורה וביאור הלכה שם שהאריכו בענין זה.

725. כי היום חלוק מן הלילה. אבל את הלילה אין מחלקין, וכיון שמקצתו מותר — כולו מותר. רבינו יהונתן מלוני"ל.

726. כך פירש רש"י. אבל רבי יהונתן מלוני"ל פירש, שקריאת הגבר היינו קריאת אדם, כפי שמצינו במסכת יומא [כ ב] שהכרוז מכריז עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם. וכיון שקצת בני אדם עומדים ממיטתן בשעה זו, אסור כבר לאכול ולשתות, כי זה נחשב יום, אף שעדיין לא עלה השחר.

727. כי מצינו במסכת יומא [כא א] גבי היוצא לדרך קודם קריאת הגבר — דמו בראשו, שר' יאשיה אומר: עד שישנה, ויש אומרים: עד שישלש. לכן כתב כאן רש"י שהכוונה לפעם הראשונה של קריאת הגבר.

הרשות, כפי שהגמרא אומרת במסכת נדרים, ואף שבתות וימים טובים צריכים היתר חכם, כפי ששנינו שם [סו א]: פותחין לו לאדם בשבתות וימים טובים, מכל מקום ימים טובים אלו שהם תקנת חכמים, עשו בהם חיזוק יותר משל תורה, שיתבטל הנדר בשבילם.

ויש מפרשים, כי מה שהגמרא אומרת שיבטל נדרו משום גזרתו, היינו באופן שרק קיבל עליו תענית, ולא נדר ממש. שאז אנו אומרים שאין כח בקבלת תענית לעקור יום טוב, ואפילו ימים טובים האמורים במגילת תענית. אבל בנדר גמור, לא תבטל גזרתו את נדרו. וכן כתב הר"ן. ועיין בגבורת ארי שהאריך בזה.

בספר ההשלמה כתב, כי מה שנדרים חלים על דבר מצוה, היינו כשאוסר החפץ עליו, כגון שאמר "ישיבת סוכה עלי", שהרי אין מאכילין לאדם דבר האסור לו. אבל אם אמר שלא ישב בסוכה, אין בכך כלום. וכשקיבל עליו תענית, הרי זה כנדר שלא ישב בסוכה, ואין בכך כלום.

723. רש"י כתב: "ואפילו בתענית יחיד קא מיירי [מדובר]". ותמהו המפרשים, הרי תענית ציבור חמורה יותר! ואם בתענית ציבור הדין הוא שאוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, כל שכן שתענית יחיד רשאי לעשות כך!

וכתב הגבורת ארי, שרש"י כתב דבריו אליבא דרבי אלעזר ברבי שמעון, שמחמיר ואומר שאוכל רק עד קרות הגבר. ועל זה כתב רש"י, שהוא הדין בתענית יחיד.

אמנם בספר מכתב לחזקיהו [לבעל השדי

הכל אינו אוכל יותר (728) (729).

איכא דאמרי [יש שאומרים] את מחלוקתם של רבא ואבבי באופן אחר:

אמר רבא: לא שנו שייכול לאכול עד שיעלה עמוד השחר אלא **כשלא ישן** עדיין באותו לילה.

אבל אם ישן, הרי זה נחשב הפסקה, ושוב **אינו אוכל**.

איתיביה אבבי מברייטא. שכך שנינו שם: **ישן** כליל יום התענית, ושוב התעורר **ועמד** לאחר מכן באותו לילה — **הרי זה אוכל**

איתיביה רבא מברייטא, ששנינו: **אכל** סעודתו, ובירך ברכת המזון, **ועמד** משולחנו — **הרי זה חוזר ואוכל** לאחר מכן. הרי לנו, שאף שסיים סעודתו, יכול לחזור ולאכול כל עוד שלא האיר היום!

מתרצת הגמרא: **התם** [שם] מדובר **כשלא סילק** את השולחן מלפניו (730). שבאופן כזה לא הסיח דעתו מלסעוד עוד, ולכן אם חזר וסעד — הרי זה נחשב כהמשך לאותה סעודה, והרי אמרנו שייכול להמשיך ולסעוד עד תחילת היום.

סילק, ודעתו עוד לאכול, אף על פי שישן — יכול לעמוד ולאכול. וזהו דווקא בתענית שמתחילה משיאר היום. אבל בתענית שמתחילה מבערב, אף שפסק מלאכול ולא היה בדעתו לשוב לאכול, חוזר ואוכל כל עוד שלא בא השמש. כפי שמצינו במדרש איכה [פרשה ג'] **ובירושלמי:** "ר' יהודה בן בתירא אזל לנציבין בערובת צומא רבא. אכל ופסק. אתא ריש כנישתא אצלו לזמוניה. אמר לו: כבר אכלית — ופסקית. אמר ליה: אשגח עלי, דלא יהוון אמרין לא אשגח ההוא רבי עלוי. כי אטרח עלוי — אזיל עמיה. אייתיו קודמוי תמן בסוון חמר, חמר מן חמר, תמניין עיגולין דפיתא, פיתה מן פיתה, ותמניין תבשילין, תבשיל מן תבשיל, שתא מן כל בסי ובסי חד כסא דחמר, אכל מן כל עיגול ועיגול חד פתית, אכל מן כל תבשיל חד פס. אמרו ליה: לא כן אמרית כבר אכלית ופסקית? אמר להו: ומה שמיה — נפשא, דהיא נפישא". הרי לנו, שאף שר' יהודה פסק מלאכול, שב ואכל לאחר מכן. עיין שם.

730. בזמנם היו יושבים על מצעות נמוכים, והיה לפני כל אחד שולחן קטן, ועליו היו

728. לשון רש"י: "אבל גמר — דברי הכל אינו אוכל". מזה שהוסיף רש"י את המילים "דברי הכל", משמע שפירש שהמימרא מתייחסת למחלוקת דלעיל. ולפי זה כך מתבארת הסוגיא: לא שנו דלמר אוכל עד שיעלה עמוד השחר, ולמר אינו אוכל מקריאת הגבר ואילך, אלא באופן שלא גמר סעודתו. אבל אם גמר — דברי הכל, אף לדברי האומר שהתענית מתחילה מעלות השחר, שאינו אוכל כבר מקריאת הגבר ואילך. וכתב הגבורת ארי, שלכאורה צריך לפרש גם את האיכא דאמרי כך. כי מה שאנו אומרים "אבל ישן אינו אוכל" — היינו לדברי הכל, שאם ישן, לפי כולם אינו אוכל כבר מקריאת הגבר. אלא שרש"י פירש בסמוך [בד"ה איכא דאמרי]: והלכה כמאן דאמר אוכל ושותה עד שישן קבע, ועד שיעלה עמוד השחר, כרבי. וכוונתו לומר, שלהלכה, אוכל ושותה או עד שישן שינת קבע, או עד שיעלה עמוד השחר. ולפי מה שכתבנו, היה צריך רש"י לפרש דהיינו עד שישן קבע לאחר קריאת הגבר! ועיין שם מה שהאריך בזה.

729. כתב רבינו חננאל, שקיימא לן שאם לא

יחיד או לתענית צבור — אסור **בנעילת**
הסנדל⁽⁷³³⁾ כמו בתענית צבור.

והטעם, משום שחיישינן [אנו חוששים]
שמא תענית צבור קיבל עליו⁽⁷³⁴⁾.

היכי ליעבד [היאך יעשה] כדי שיהיה ברור
שקיבל עליו תענית יחיד?

אמר רבה בר רב שילא: לימא הכי [שיאמר
כך] בזמן קבלת התענית: "למחר אהא לפניך
[אהיה לפניך, לפני הקדוש ברוך הוא]
בתענית יחיד".

אמרו ליה רבנן לרב ששת: הא קא חזינן
רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא
[הרי אנו רואים שחכמים נועלים מנעליהם
בתענית צבור, ובאים כך לבית התענית],
והרי בתענית ציבור אסורים בנעילת הסנדל!

[ובאמת טעמם משום שהם סוברים
כשמואל, שאמר ליל שאין תענית צבור

[יכול הוא להמשיך ולאכול]. הרי לנו, שאף
שישן באותו לילה, יכול להמשיך לאכול עד
הבוקר!

ודוחה הגמרא את הקושיה: התם אין מדובר
באופן שישין ממש, אלא במתנמנם. אבל אם
ישן ממש, אינו אוכל לאחר מכן.

שואלת הגמרא: היכי דמי מתנמנם [באיזה
אופן נחשב שהוא מתנמנם ולא ישן ממש]?

יב-ב אמר רב אשי: מתנמנם היינו נים ולא נים,
תיר⁽⁷³¹⁾ ולא תיר [ישן ולא ישן, ער ולא
ער]⁽⁷³²⁾. דקרו ליה ועני [כשקוראים לו —
הוא עונה], ולא ידע אהרורי סברא [ואם
מבקשים ממנו דבר שצריך מחשבה וסברא,
אינו יודע להשיב]. וכי מדכרי ליה — מדכר
[וכאשר מזכירים לו את הסברא — נזכר].
באופן כזה — הרי הוא מתנמנם.

אמר רב כהנא אמר רב: יחיד שקיבל עליו
תענית סתם, ואינו יודע אם נתכוין לתענית

משנתו, הרי כבר ישן שינת קבע, ושוב אינו
אוכל! ואף שיש מקומות שאפשר לפרש כפי
שהבאנו לעיל, צריך לומר שביטוי זה הוא
מהלשונות שבתלמוד שעניינם מתחלף. עיין שם.

733. הוא הדין לכל שאר איסורים, רחיצה
וסיכה, שצריך להפסיק מבעוד יום. אלא שנקט
אחד מהם. שיטה לבעל הצרורות.

734. הקשה הגבורת ארי, הרי לשון "חיישינן"
משמע שאנו מסופקים אם קיבל עליו תענית
ציבור או לא, והרי ספיקא דרבנן לקולא, ואיך
אוסרים עליו את נעילת הסנדל מספק?

וכתב, שצריך לומר שסתם "תענית" היינו
תענית ציבור, אם לא אמר בפירוש שמקבל עליו
תענית יחיד.

מגישים את דברי המאכל. כאשר סיימו את
הסעודה, היו מסלקים מלפני הסועדים את
השולחנות הקטנים, וזה היה סימן לסיום הסופי
של הסעודה.

731. "תיר" היינו ער. כפי שמתרגמים את
המקרא [בראשית מא ד] "ויקץ" — ואיתער.
רש"י.

732. ענין זה של "נים ולא נים תיר ולא תיר"
מוזכר במספר מקומות בגמרא. ויש מפרשים,
ש"נים ולא נים" היינו בתחילת השינה. ו"תיר
ולא תיר" היינו בסוף השינה.
וכתב הריטב"א, שכאן על כרחך שהכוונה
דווקא לתחילת השינה. כי אם מדובר כשניער